

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «СУДОВА ПРАКТИКА», «ПРАВОВА ПОЗИЦІЯ» ТА «ПРЕЦЕДЕНТ» У ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

Ніколенко Л.М.,

Донецький юридичний інститут МВС України

доктор юридичних наук, професор

В українському законодавстві та науковій літературі використовуються поняття: «судова практика», «правовий стандарт», «правова позиція» і «прецедент». Вони практично використовуються як синоніми, але з урахуванням різних підходів до їх тлумачення, кожен з них має свій сенс застосування. Стосовно правової позиції, то це термін частіше використовується відносно рішень Європейського суду з прав людини, Конституційного Суду України та Верховного Суду. Термін правовий стандарт використовується стосовно міжнародних стандартів.

Щодо визначення прецеденту, то цей термін використовується переважно щодо застосування практики Європейського суду з прав людини. Слід підкреслити, що їх застосування сприяє утвердженню національного судочинства як такої системи правосуддя, що відповідає міжнародним стандартам щодо захисту прав і свобод людини [1, с. 34-36]. Т. Дудаш зазначала, рішення Європейського суду мають прецедентний характер. Їм притаманні усі ознаки правозастосовних актів, оскільки вони: ухвалюються компетентним органом – Європейським Судом; мають публічно-владний характер та забезпечуються Радою Європи, яка контролює їх виконання; містять індивідуальне, формально обов'язкове правило поведінки, яке полягає у визнанні, наявності чи відсутності порушення Конвенції та, залежно від наслідків порушення, у призначенні справедливої сатисфакції; обов'язкова дія рішень Суду розрахована завжди на персоніфікованих суб'єктів – заявника та державу-відповідача. Хоча, у факультативному порядку, вдаючись до заходів загального характеру, держава може вживати відповідних заходів для уникнення у майбутньому аналогічних порушень щодо інших суб'єктів; рішення суду регулюють лише конкретні випадки суспільного життя, тому їх юридична чинність вичерпується фактом реалізації індивідуального припису. Тобто рішення Суду в конкретній справі не може бути застосоване до іншого, навіть аналогічного випадку «автоматично», без належного обґрунтування позиції Суду в новому рішенні, хоча він може посилається на свої попередні рішення при ухваленні наступних рішень в аналогічних за фабулами справах [2, с. 174]. Також

підтримує думку щодо прецедентного характеру рішень Європейського Суду С. Шевчук [3]. Вплив практики Європейського суду з прав людини на національну судову систему є визначальним не тільки у контексті виконання окремих рішень щодо України, а й тому, що вона має загальний характер, що у свою чергу, детермінований нормативним (прецедентним) характером рішень Суду. Ці рішення загального характеру не тільки впливають на зміну позитивістської парадигми праворозуміння у сфері захисту прав людини на природно-правову, а й обов'язково потребують урахування усталеної (прецедентної) практики суду у правотворчій та правозастосовній діяльності органів державної влади України [4, с. 88]. Тобто, можна розглядати прецедент та правову позицію як синоніми.

Під терміном «судова практика» М. Савенко розуміє результати розгляду судової справи, оформлені як правові положення, на підставі яких вирішено спірне питання і які переконливо свідчать про єдино правильний обраний судом підхід і є орієнтиром для вирішення аналогічних спірних ситуацій [5, с.51]. Остання теза розкриває розуміння судової практики як створення положень прецедентного характеру [6, с. 108-109]. Н. Гураленко зазначає, що між прецедентом та судовою практикою не можна ставити знак рівності, оскільки окреслена проблема термінологічної розбіжності цих понять вимагає не лише оцінки конкретності застосування логічних правил диференціювання, а й урахування особливостей об'єктів права [7, с. 38]. Значний внесок у питання розгалуження судової практики та прецеденту як джерела права здійснила Т. Міхайліна, яка стверджує, що прецедент – це здатність закріпленої в ньому норми виходити за межі лише ситуації правозастосування та поширюватись на більш широке коло відносин, а також право суддів посилятись у подальших рішеннях безпосередньо на „ядро” відповідного прецеденту [8, с. 92].

Конституцією України (статті 8, 129 та 147) гарантовано визнання та застосування в Україні принципу верховенства права. При цьому, загальноновизнано, що його базовим елементом є принцип правової визначеності, який, крім іншого, означає стабільність та єдність судової практики, а також можливість відступу судом від своєї попередньої правової позиції лише за наявності вагомих підстав. Частиною 4 ст. 17 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» передбачено, що єдність системи судоустрою забезпечується, зокрема, єдністю судової практики [9].

Згідно ч. 4 ст. 236 Господарського процесуального кодексу України при виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування норм права, викладені в постановках Верховного

Суду. Але у той же час, принцип єдності судової практики не має абсолютного характеру, Верховний Суд має повноваження у встановленому порядку відступати від раніше сформованої правової позиції.

Разом з тим, принцип єдності судової практики не є абсолютним, оскільки в протилежному випадку це означало б неможливість виправити судом свою позицію або виключало б можливість динамічного розвитку права та суспільних правовідносин. Отже, відступ від раніше сформованої правової позиції вирішує відразу декілька завдань, зокрема, пов'язаних, як з необхідністю виправлення раніше допущених передчасних підходів до тлумачення норм права, так і забезпеченням динамічного розвитку правозастосування, у тому числі з урахуванням змін, що відбулися у суспільних відносинах, у законодавстві, практиці ЄСПЛ тощо. [9]. Але, механізм відступу від правової позиції Верховного Суду, в господарському судочинстві, не врегульовані ГПК України.

З огляду національного законодавства та дослідження наукової літератури, можливо зробити висновок, що положення, які закріплені в позиціях Великої Палати Верховного Суду, повинні бути обов'язковими для судів усіх рівнів під час розгляду справ з аналогічними обставинами та визнаватися, як судовий прецедент. На теперішній час, такі положення мають переважно рекомендаційний характер. Рішення Касаційного господарського суду також повинні мати обов'язкове прецедентне значення для всіх господарських судів, якщо воно не суперечить правовій позиції Великої Палати Верховного Суду.

Література:

1. Константий О.В. Практика Європейського суду з прав людини як джерело судового правозастосування Верховного Суду України. *Вісник Верховного Суду України*. 2012. № 1. С. 33–36.
2. Дудаш Т. Юридична природа рішень Європейського суду з прав людини (загальнотеоретичний аспект). *Право України*. 2010. № 2. С. 173–179.
3. Шевчук С.В. Щодо обов'язковості прецедентного права Європейського суду з прав людини в Україні. Методологічні проблеми правової науки: тези доповідей на Міжнародній науковій конференції, Харків, 13-14 грудня 2002 р. Х.: Право, 2003. С. 148–151.
4. Шевчук С.В. Європейський суд з прав людини та українська судова система: необхідність узгодження судової практики. *Право України*. 2011. № 7. С. 88–92.

5. Савенко М. Роль практики Європейського суду з прав людини у конституційному судочинстві України. *Вісник Конституційного суду України*. 2005. № 6. С. 51–55
6. Корчак Н.М. Судова практика як форма забезпечення правопорядку у сфері конкуренції. *Юридичний вісник Національної академії Управління*. № 4 (25). 2012. С. 108–111.
7. Гураленко Н.А. Судовий прецедент в системі джерел права: філософсько-правовий аспект. Львів, 2010. 120 с.
8. Михайліна Т. Аспекти співвідношення правового прецеденту та судової практики у контексті правосвідомості. *Журнал східноєвропейського права*. 2017. № 45. С. 88–96.
9. Берназюк Я. Співвідношення необхідності забезпечення єдності судової практики та відступу від правових позицій Верховного Суду (на прикладі вирішення публічно-правових спорів). *Судебно-юридична газета. Блог*. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/177404-spivvidnoshennya-neobkhdnosti-zabezpechennya-yednosti-sudovoyi-praktiki-ta-vidstupu-vid-pravovikh-pozitsiy-verkhovnogo-sudu-na-prikladi-virishennya-publichno-pravovikh-sporiv?fbclid=IwAR26JgrMgEWxrqNGel7ffHLiQAJyJgwIcs20QWP4hifoBpfoY4xvJWAmsks>

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИКОНАННЯ УХВАЛ ГОСПОДАРСЬКОГО СУДУ ПРО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ

Серебрякова Ю.О.,

*Донецький національний університет імені Василя Стуса,
кандидат юридичних наук, доцент*

Авторитет судової влади в суспільстві залежить від ефективності правосуддя, що визначається реальним виконанням судових актів, спроможністю суддів захистити права громадян та суб'єктів господарювання тощо. При цьому, правові питання виконання судових рішень вже тривалий час не втрачають своєї актуальності із огляду на наявність проблемних питань застосування відповідного законодавства. Одним із таких питань є наявність різних підходів до визначення порядку виконання ухвал господарського суду про забезпечення позову.